

Pojavni oblici društveno neprihvatljivog ponašanja kod mladića i djevojaka

Stvorić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:214125>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij psihologije

Ivana Stvorić

**Pojavni oblici društveno neprihvatljivog ponašanja kod mladića i
djevojaka**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2012.

SAŽETAK

Društveno neprihvatljivo ponašanje obuhvaća ona ponašanja maloljetnika koja nisu u skladu s društvenim normama i zakonskim propisima, pri čemu istraživanja sustavno pokazuju da postoje razlike među mladićima i djevojkama. Razlika postoji u učestalosti uključivanja u takve oblike ponašanja, pri čemu mladići češće čine različite prekršaje, i u manifestiranju različitih oblika takvog ponašanja, pri čemu su djevojke češće uključene u lakše oblike društveno neprihvatljivog ponašanja. Noviji podaci ipak pokazuju da dolazi do zabrinjavajućeg porasta broja djevojaka koje se uključuju kako u lakše, tako i u teže oblike ovakvog ponašanja. Podaci u Hrvatskoj također pokazuju navedene spolne razlike, s razlikom u tome da je udio djevojaka među maloljetnim prekršiteljima tijekom godina ostao konstantan. Određene spolne razlike uočavaju se i u postupanju pravosudnog sustava prema delinkventnim adolescentima te se pretpostavlja da postoje pristranosti i dvostruki standardi vezani uz spol, pri čemu se djevojke češće optužuju za lakše prekršaje i postupaju s njima blaže nego s mladićima. Spolne razlike postoje i u dobi u kojoj se javlja društveno neprihvatljivo ponašanje i kako se ono razvija. Djevojke kasnije počinju s ovakvim ponašanjem i najčešće je ono ograničeno na adolescenciju, dok se mladići ranije uključuju u ovakva ponašanja i češće se ona nastavljaju i u odrasloj dobi. Mladići i djevojke se razlikuju i u rizičnim i zaštitnim faktorima za razvoj društveno neprihvatljivog ponašanja (primjerice viktimizacija, školski uspjeh, interpersonalni odnosi te socijalne kognitivne vještine), pri čemu nije jasno što je u podlozi tih razlika- izloženost tim faktorima u različitoj mjeri ili različita osjetljivost na iste faktore.

Ključne riječi: društveno neprihvatljivo ponašanje, spolne razlike, pojavnost, razvojni putevi, rizični i zaštitni faktori

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Određenje pojma društveno neprihvatljivog ponašanja	2
3. Spolne razlike u prevalenciji pojava oblika društveno neprihvatljivog ponašanja.....	3
3.1.Promjene u učestalosti društveno neprihvatljivog ponašanja među djevojkama	5
3.2. Spolne razlike u prevalenciji pojava oblika društveno neprihvatljivog ponašanja u Hrvatskoj.....	6
4. Spolne razlike u postupanju pravosudnog sustava prema delikventnim adolescentima ..	8
5. Spolne razlike u razvoju društveno neprihvatljivog ponašanja.....	9
5.1. Spolne razlike u društveno neprihvatljivom ponašanju u ranijoj dobi	9
5.2. Dob u kojoj se pojavljuje društveno neprihvatljivo ponašanje.....	10
5.3. Spolne razlike u razvojnim putevima društveno neprihvatljivog ponašanja	10
6. Spolne razlike u rizičnim i zaštitnim faktorima za pojavu društveno neprihvatljivog ponašanja.....	13
6.1. Različiti stupanj izloženosti jednakim rizičnim i zaštitnim čimbenicima	13
6.2. Različita osjetljivost za jednake rizične i zaštitne čimbenike	14
6.3. Spolne razlike u nekim od rizičnih i zaštitnih čimbenika	14
7. Zaključak.....	18
8. Literatura	19

1. UVOD

Društveno neprihvatljivo ponašanje ili delinkvencija najjednostavnije se može definirati kao ono ponašanje koje podrazumijeva različite oblike antisocijalnog i društveno neprihvatljivog ponašanja djece (osoba do 14 godina) i maloljetnika (osoba od 14 do 18 godina) koja nisu u skladu s društvenim normama i zakonskim propisima (Kljajić, 2005). Među brojnim čimbenicima koji djeluju na pojavu društveno neprihvatljivog ponašanja, spol se pokazao jednim od najznačajnijih iako su se kriminologija, psihologija i ostale discipline koje se bave proučavanje ove vrste ponašanja većim dijelom u istraživanjima i teorijama usmjeravili na društveno neprihvatljivo ponašanje isključivo mladića. Cilj ovoga rada je dati pregled različitih aspekata razlika između mladića i djevojaka u društveno neprihvatljivom ponašanju koje se sustavno pojavljuju u različitim istraživanjima.

U prvom dijelu rada pobliže će se definirati pojam društveno neprihvatljivog ponašanja i odrediti koji se pojavni oblici ponašanja smatraju takvima. Također će se istaknuti uloga spola kao prediktora za razvoj društveno neprihvatljivog ponašanja i važnost istraživanja spolnih razlika. Nadalje, prikazat će se podaci koji pokazuju spolne razlike u učestalosti društveno neprihvatljivog ponašanja, kao i spolne razlike u manifestiranju pojedinih oblika takvog ponašanja pri čemu će se dodatno istaknuti promjene učestalosti društveno neprihvatljivog ponašanja kod djevojaka, točnije značajno povećanje broja djevojaka koje se uključuju u ovakve oblike ponašanja. U sljedećem dijelu navest će se neke od razlika koje postoje u postupanju prema mladićima i djevojkama u pravosudnom sustavu, odnosno pristranosti i dvostruki standardi koji su prisutni s obzirom na spol. Osim u trenutnom ponašanju, razlike u društveno neprihvatljivom ponašanju s obzirom na spol uočavaju se i u razvoju tog ponašanja te će se stoga prikazati spolne razlike koje postoje u različitim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja u najranijoj dobi, spolne razlike u ranijem i kasnijem javljanju društveno neprihvatljivog ponašanja i dobi u kojoj se najčešće prvi puta pojavljuje. Konačno, kako se različita izloženost ili pak različiti utjecaj rizičnih i zaštitnih faktora za razvoj društveno neprihvatljivog ponašanja često smatraju jednim od najvažnijih objašnjenja spolnih razlika koje se javljaju u iskazivanju takvog ponašanja, prikazat će se najčešći rizični i zaštitni faktori koji se smatraju odgovornima i razlike koje postoje među djevojkama i mladićima s obzirom na izloženost tim faktorima ili pak osjetljivost na njihovo djelovanje.

2. ODREĐENJE POJMA DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA

Ponašanja djece i maloljetnika koja nisu u skladu s društvenim normama i kojima se krše zakonski propisi predstavljaju jedan od važnih problema današnjeg društva prvenstveno zbog različitih štetnih posljedica koje ono može imati kako za pojedinca, tako i za društvo te zbog važnosti za pronalaženjem odgovarajućih intervencija kojima bi se spriječio daljnji razvoj kriminalnog ponašanja u odrasloj dobi (Dryfoos, 1990; Artz i sur., 2001; prema Fitzgerald, 2003). Iz tog razloga brojne discipline kao što su psihologija, sociologija, kriminologija, pravo, socijalna pedagogija i mnoge druge bave se istraživanjem ovog fenomena pokušavajući objasniti čimbenike koji dovode do takvih oblika ponašanja i kako ga spriječiti, ali upravo to dovodi do nemogućnosti potpunog i jedinstvenog definiranja ovog konstrukta.

Istovremeno, za oblike ponašanja koja se djelomično preklapaju koriste se nazivi kao što su antisocijalno ponašanje, delinkventno ponašanje, kriminalitet, rizična ponašanja, te poremećaj ophođenja i poremećaj s prkošenjem i suprotstavljanjem (Ručević, 2010). Također, postoji nesuglasje u određivanju što se podrazumijeva pod takvim oblicima ponašanja pa neki autori smatraju da su to ona ponašanja koja su zakonski definirana kao zabranjena i za koje postoje propisane sankcije (Farrington i West, 1990; prema Ručević 2010) što je u skladu s užitim pravnim shvaćanjem, dok drugi u obzir uzimaju i sva ona ponašanja koja su u skladu sa zakonom, ali ne i s društvenim normama (Elliot, 1985; prema Ručević 2010).

U ovom radu koristit će se naziv društveno neprihvatljivo ponašanje kako bi se uzeo u obzir širi spektar pojavnih oblika ponašanja i rezultati iz većeg broja istraživanja jer je takvo shvaćanje najučestalije. Društveno neprihvatljivim ponašanjem može se smatrati širok raspon ponašanja, od društveno neprihvatljivih postupaka u djetinjstvu koja se smatraju „zločestima“ do društveno neprihvatljivog ponašanja maloljetnika te nasilnih i destruktivnih ilegalnih ponašanja (Dryfoos, 1990). Društveno neprihvatljivo ponašanje može se manifestirati na različite načine. Primjerice, ono obuhvaća pojavne oblike kao što su pljačka, provale, nasilni napadi, silovanje, vandalizam i ubojstvo koji nisu prekršaji vezani uz dob i smatraju se težim kriminalnim djelima neovisno o tome jesu li ih počinili odrasli ili maloljetnici (Dryfoos, 1990). S druge strane, postoje i lakši prekršaji kao što je bježanje od kuće, maloljetničko opijanje, rizična spolna ponašanja i neopravdani izostanci iz škole koje čine mladi ispod određene dobi što ih kategorizira kao maloljetničke prekršaje.

Za nastanak i razvoj društveno neprihvatljivog ponašanja odgovorni su brojni čimbenici; od genetskog nasljeđa do obilježja pojedinca, roditelja i fizičke okoline. Discipline koje bave ovakvom vrstom ponašanja pokušavaju različitim pristupima i teorijama objasniti što veći broj

čimbenika koji mogu djelovati i predvidjeti njihov utjecaj kako bi se omogućili odgovarajući preventivski ili intervencijski programi. Od svih čimbenika koji su pronađeni u brojnim istraživanjima da djeluju kao prediktori pojave društveno neprihvatljivog ponašanja, spol je jedan od najistaknutijih i najučestalijih (Steffensmeier i Allan, 1995; prema Mears, Ploeger i Warr, 1998).

Iz navedenog je očito kako bi se teorije trebale prvenstveno baviti utjecajem spola na nastanak i razvoj društveno neprihvatljivog ponašanja i objašnjavanjem razlika koje među mladićima i djevojkama postoje. No, većina postojećih kriminoloških teorija razvijene su kako bi objasnile društveno neprihvatljivo ponašanje mladića i muškaraca te su istraživanja većinom bila usmjerena na mušku populaciju (Mears i sur., 1998). Mogući razlog tome je to što su kriminologijom godinama dominirali muškarci (Akers, 2000) kao i sustavni nalazi o manjoj učestalosti društveno neprihvatljivog ponašanja kod ženske populacije (Moffit, Caspi, Rutter i Silva, 2001) što je dovelo do zaključka kako posebno izučavanje takvog ponašanja kod djevojaka i žena nije niti potrebno. Ipak, izučavanje spolnih razlika u pojavnim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja važno je zbog objašnjavanja i razjašnjavanja uzroka takvog ponašanja (Ručević, 2010), ali i zbog sve učestalijeg kršenja društvenih normi kod djevojaka u posljednje vrijeme (Mullis, Cornille, Mullis i Huber, 2004).

3. SPOLNE RAZLIKE U PREVALENCIJI POJAVNIH OBLIKA DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA

Istraživanja u području društveno neprihvatljivog ponašanja sustavno pokazuju kako je spol jedan od najznačajnijih i najučestalijih prediktora pri čemu mladići učestalije manifestiraju takve oblike ponašanja od djevojaka. Također postoje razlike u ponašajnim ekspresijama pri čemu mladići gotovo uvijek manifestiraju teže oblike društveno neprihvatljivog ponašanja od djevojaka (Moffit i sur., 2001). Ovakvi nalazi dobiveni su neovisno o ostalim faktorima koji su mogli djelovati na ishod rezultata, kao što su dob i socioekonomski status sudionika, metodologiji koja je korištena u istraživanjima ili pak kulturi i zemlji u kojoj je istraživanje provedeno (npr. Moffit i sur., 2001; Fitzgerald, 2003; Bennett, Farrington i Huesmann, 2005; Fagan, Van Horn, Hawkins i Arthur, 2007; Ručević, 2010).

Podaci općenito ukazuju na to kako je visoka stopa kršenja normi prisutna među manjim dijelom ženske populacije, kao i kod muške populacije, ali da čak i one djevojke koje najčešće krše norme to čine u mnogo manjem stupnju nego većina mladića (Moffit i sur., 2001). Društveno neprihvatljivo ponašanje mladića je češće ozbiljnije prirode pa iz tog razloga su i

češće službeno kažnjeni. Iako su mladići generalno gledajući delinkventniji od djevojaka, postoje i neke iznimke. Prije svega, mladići i djevojke su najbližnji u manifestiranju društveno neprihvatljivog ponašanja tijekom razdoblja srednje adolescencije (oko 15. godine) te pokazuju sličnost u ponašanjima koja uključuju zlouporabu psihoaktivnih tvari, poput droge i alkohola. Postoje određene razlike u proporciji zastupljenosti pojedinih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja s obzirom na spol. Tako primjerice, prema podacima iz 2003. godine (Snyder i Sickmund, 2006) ukupna zastupljenost djevojaka u svim uhićenjima maloljetnika bila je 29% pri čemu je veća proporcija djevojaka bila uhićena za određene prekršaje, kao što su bježanje od kuće (59%) i prostitucija (69%), dok je većina ostalih pojavnih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja bila tipičnija za mladiće.

Brojna istraživanja potvrđuju navedene trendove u prevalenciji društveno neprihvatljivog ponašanja među mladićima i djevojkama. Istraživanje provedeno u nekoliko europskih zemalja (Njemačka, Francuska, Engleska, Nizozemska, Skandinavske zemlje) pokazuje kako je stopa uhićenja među muškom populacijom za različite nasilne i nenasilne pojavne oblike kriminalnog ponašanja veća od stope uhićenja među ženskom populacijom i to četiri puta (Heidensohn, 1997; prema Ručević, 2010). Nasilna i agresivna delinkventna ponašanja također pokazuju veću učestalost među mladićima, odnosno pokazalo se kako je 41% srednjoškolskih mladića u protekloj godini barem jedan puta bilo uključeno u tučnjavu, u odnosu na 25% djevojaka (Centers for disease control and prevention, 2004) te da 27% mladića izjavljuje da nosi oružje u školu u odnosu na 7% djevojaka. Također se pokazalo kako je 23% mladića u odnosu na 12% djevojaka napalo nekoga, te da je 6% mladića u odnosu na 3% djevojaka izjavljivalo o pripadnosti nekoj od delinkventnih grupa ili bandi (Snyder i Sickmund, 1999).

Istraživanje provedeno među djevojkama i mladićima u dobi od 12 do 15 godina pokazalo je kako djevojke iskazuju manju učestalost društveno neprihvatljivog ponašanja od mladića za prekršaje vezane za krađu i nasilje (Fitzgerald, 2003). Proporcija mladića koji su izvještavali o prekršajima vezanim za krađu (29,2%) bila je podjednaka proporciji prekršaja vezanih za nasilje (29,3%), dok je kod djevojaka mnogo manji broj pokazivao takva ponašanja. Manje od 20% djevojaka sudjelovalo je u prekršajima vezanim za krađu, dok je gotovo upola manje (10%) bilo uključeno u nasilne prekršaje. Općenito djevojke su češće manifestirale mnogo lakše prekršaje. Primjerice, mladići su bili uključeni u djela manje krađe 1,4 puta češće od djevojaka, dok kada se radilo o težim oblicima, kao što je preprodaja ukradenih stvari i krađa vozila, taj omjer se povećao tako da je takvo ponašanje bilo 2,5 do 3 puta češće kod mladića. Sličan odnos prisutan je i kada se radi o nasilnim prekršajima. Omjer mladića i djevojaka koji su sudjelovali u nasilnim prekršajima je bio 3:1 pri čemu je i među mladićima (15%) i među

djevojkama (5%) najučestalije bilo sudjelovanje u tučnjavi koja je završila različitim ozljedama, dok su mnogo rjeđi bili slučajevi nošenja oružja, tučnjava uz upotrebu oružja i prijetnja nekome kako bi se došlo do novca (Fitzgerald, 2003).

3.1 PROMJENE U UČESTALOSTI DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA MEĐU DJEVOJKAMA

Djevojke općenito predstavljaju manjinu među delinkventima, ali podaci iz suvremenih istraživanja ukazuju kako se njihov broj značajno povećava u odnosu na povećanje broja delinkventnih mladića što predstavlja još jedan od bitnih razloga zašto je potrebno više proučavati društveno neprihvatljivo ponašanje djevojaka jer postoji mogućnost da preventivski programi i intervencije osmišljeni na temelju delinkventnog ponašanja mladića možda nisu u tolikoj mjeri djelotvorni i za djevojke. Primjerice, ukupan broj uhićenja u razdoblju od 1988. do 1997. godine kod mladića se povećao za 28%, dok je kod djevojaka to povećanje iznosilo 60% (Chesney-Lind i Sheldon, 1998; prema Mullis i sur., 2004). U razdoblju od sredine 1980-tih do sredine 1990-tih godina uhićenja maloljetnika za nasilne prekršaje su značajno porasla pri čemu je povećanje kod mladića iznosilo 75%, dok je stopa povećanja kod djevojaka iznosila čak 150% (Snyder i Sickmund, 2006). Od sredine 1990-tih stopa uhićenja za nasilne prekršaje je opala, ali je pri tome kod mladića broj uhićenja smanjio se čak ispod vrijednosti koja je bila prisutna 1980-tih, dok se kod djevojaka broj smanjio upola. Osim toga, došlo je do promjene i u pojavnim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja koje se uočava kod djevojaka. Dok je proteklih generacija gotovo jedini oblik društveno neprihvatljivog ponašanja kod djevojaka bilo bježanje od kuće i rizična seksualna ponašanja, danas je sve veći broj djevojaka koje su uključene u razbojništvo, preprodaju droge, provale, posjedovanje oružja i prostituciju (Siegel i Senna, 2000; prema Mullis i sur., 2004).

Statistički podaci o promjenama između 1989. godine i 1993. godine (Poe-Yamagata i Butts, 1996) daju neke od alarmantnih podataka o povećanju ženske delinkvencije. Uhićenja maloljetnih djevojaka povećala su se za 23% u odnosu na 11% kod mladića, od čega su se uhićenja za nasilne prekršaje povećala 55% za maloljetne djevojke i 33% za maloljetne mladiće. Konačno, uhićenja djevojaka za prekršaje vezane uz krađu povećala su se za 22%, dok se kod mladića taj broj čak smanjio za 3%. U istom razdoblju, gotovo jedini prekršaji koje djevojke nisu činile učestalije od mladića bili su kockanje, zloupotreba droga i obmane. U razdoblju od 1980. do 2001. učestalost težih napada među djevojkama povećala se za 24%, dok je kod mladića opala za 21%, a učestalost lakših oblika napada se povećala za 66% kod djevojaka i 18% kod mladića (Snyder, 2003; prema Nichols, Graber, Brooks-Gunn i Botvin, 2006). Osim toga,

učestalost vandalizma se kod djevojaka povećala za 7%, a kod mladića se smanjila za 32%. Promjene su vidljive i u nošenju oružja pri čemu je učestalost kod oba spola opala, ali kod djevojaka samo za 8% dok je kod mladića smanjila se za 37%. Prema tome, može se zaključiti kako se djevojke prema učestalosti uključivanja u društveno neprihvatljiva ponašanja sustavno i ubrzano približavaju mladićima. Mladići se prema trenutnim podacima tek dva puta češće u odnosu na djevojke uključuju u društveno neprihvatljiva ponašanja (npr. Fagan i sur., 2007) što je gotovo upola manje nego prije.

3.2. SPOLNE RAZLIKE U PREVALENCIJI POJAVNIH OBLIKA DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA U HRVATSKOJ

U Hrvatskoj trenutno nema mnogo istraživanja razlika između mladića i djevojaka u učestalosti društveno neprihvatljivog ponašanja i manifestiranju pojedinih oblika takvog ponašanja. Neka od istraživanja koja su provedena očekivano pokazuju kako se mladići češće uključuju u takva ponašanja od djevojaka (Ručević, 2010; Vrselja, Sučić i Franc, 2009; Šakić, Franc i Mlačić, 2002).

U istraživanju provedenom među učenicima i učenicama od petih do osmih razreda osnovne škole svi oblici društveno neprihvatljivog ponašanja su u prosijeku bili zastupljeniji kod mladića nego kod djevojaka te je ta spolna razlika bila veća što je oblik prekršaja bio teži (Vrselja i sur., 2009). Primjerice, o neopravdanom izostajanju s nastave cijeli dan izvještavalo je od 18,1% do 31,7% mladića i 8,3% do 24,1% djevojaka. Od prekršaja vezanih uz vandalizam, 4,9% do 30,9% mladića i 4,4% do 10,2% djevojaka namjerno su oštećivali imovinu druge osobe, a 9,3% do 29,9% mladića i 2,6% do 15,3% djevojaka su pisali/crtali grafitte. Najveći broj i mladića i djevojaka od djela vezanih uz krađu izvještavali su o tome da su ukrali nešto u vrijednosti do 20 kuna (6,9% do 22,4% mladića i 2,2% do 14,4% djevojaka), dok su ostali prekršaji težih krađa bili manje zastupljeni kod oba spola. Od obuhvaćenih djela nasilja najveća spolna razlika bila je za pojavu tučnjave u grupi u kojoj je sudjelovalo od 26,1% do 40,5% mladića, a djevojaka od 5,9% do 8,8%. Najmanje jedno od težih antisocijalnih djela koja su bila obuhvaćena u ovom istraživanju (primjerice podmetanje požara, silovanje, preprodaja droga) počinilo je između 5,2% i 8,3% mladića, a do 1,9% djevojaka.

U istraživanju provedenom među učenicima srednjih škola 1998. godine (Šakić i sur., 2002) rezultati su pokazali da je među prekršajima vezanim uz nasilje najveća razlika između mladića i djevojaka bila u pogledu nošenja oružja, što je bilo ponašanje 7,9 puta češće kod mladića (23,0%) nego kod djevojaka (2,9%) i sudjelovanja u tučama bandi, što je bilo 5 puta češće kod mladića (28,0%) nego kod djevojaka (5,3%). Velika razlika pronađena je i za

ponašanja kao što su „uzimanje tuđeg auta“, koje je bilo 10 puta češće kod mladića, i „pružanje seksualnih usluga“, koje je bilo 9 puta češće kod mladića. Najveća sličnost među mladićima i djevojkama u pojavnosti društveno neprihvatljivog ponašanja bila je za lakše oblike, kao što je primjerice neopravdano izostajanje s nastave (66,1% kod mladića i 57,8% kod djevojaka).

Osim podataka o spolnim razlikama u učestalosti društveno neprihvatljivog ponašanja dobivenih u istraživanjima na temelju samoiskaza, dodatne informacije se mogu dobiti na temelju statističkih podataka o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih mladića i djevojaka. Općenito, u Hrvatskoj su djevojke u ukupnom broju osuđenih maloljetnih počinitelja kaznenih djela mnogo manje zastupljene od mladića te se može uočiti da je taj omjer mladića i djevojaka od 1970-tih do danas gotovo konstantan. Primjerice, 1970. godine od ukupnog broja osuđenih maloljetnika (1927) 93,4% je bilo mladića i 6,6% djevojaka, dok je 2000. godine od ukupnog broja osuđenih maloljetnika (787) bilo 94,8% mladića i 5,2% djevojaka (Državni zavod za statistiku, 2012). Najnoviji podaci pokazuju da je odnos mladića i djevojaka među osuđenim maloljetnicima i dalje podjednak, odnosno u 2011. godini od ukupno 814 osuđenih maloljetnika 94,96% je bilo mladića i 5,03% djevojaka. Prema podacima iz 2011. godine, od ukupnog broja prijavljenih maloljetnih osoba (3376) mladića je bilo 76,54%, a djevojaka 23,46%, dok je od ukupnog broja optuženih maloljetnih osoba (1084) mladića bilo 94,93%, a djevojaka 5,07% (Državni zavod za statistiku, 2012). Iz navedenog je prije svega moguće zaključiti kako u Hrvatskoj, barem prema službenim podacima, nije došlo do zabrinjavajućeg porasta u učestalosti društveno neprihvatljivog ponašanja među djevojkama. Također, velike razlike u omjeru mladića i djevojaka među prijavljenim i osuđenim maloljetnicima mogu ukazivati na dvije stvari. S jedne strane, moguće je da je pravosudni sustav popustljiviji prema djevojkama pa u većem broju slučajeva ne budu osuđene za počinjene prekršaje, ali isto tako možda je okolina stroža prema djevojkama pa ih iz tog razloga češće prijavljuje za različite prekršaje.

4. SPOLNE RAZLIKE U POSTUPANJU PRAVOSUDNOG SUSTAVA PREMA DELIKVENTNIM ADOLESCENTIMA

Očigledno je da postoje razlike između mladića i djevojaka u učestalosti društveno neprihvatljivog ponašanja, kao i zastupljenosti pojedinih pojava oblika. Međutim, neki autori smatraju kako su te razlike najčešće dobivene na temelju službenih podataka možda preuveličane. Razlog tomu je različito postupanje prema maloljetnicima koji počine neki prekršaj s obzirom na njihov spol, odnosno postojanje pristranosti i dvostrukih standarda vezanih uz spol unutar pravosudnog sustava (Shelden, 1998). Djevojke su uobičajeno češće optuživane za nemoralnost, tvrdoglavost i različite lakše prekršaje kao što su bježanje od kuće, neopravdane izostanke iz škole i maloljetničko opijanje, pri čemu se s njima postupa strože nego s mladićima koji su počinili podjednake prekršaje (Shelden, 1981; prema Hoyt i Scherer, 1998). Službeni podaci pokazuju kako djevojke općenito rjeđe budu uhićene te da njihovi slučajevi češće budu razriješeni neformalnim putem nego putem službenih saslušanja za donošenje presuda. Za one djevojke koje i budu uhićene zbog delinkventnog ponašanja manja je vjerojatnost da će biti optužene (Poe-Yamagata i Butts, 1996), pri čemu one češće budu uključene u lakše oblike prekršaja. Prema jednom shvaćanju, tretman prema djevojkama je jednostavno „blaži“ nego prema mladićima, dok drugi smatraju da pravosudni sustav diskriminira djevojke pripisujući im većinom lakša delinkventna djela.

Hipoteza o „kavalirstvu“ pokušava objasniti pojavu da sustav gotovo uvijek oštrije kažnjava mladiće i muškarce (Pollock, 1950; prema Akers, 2000). Naime, kako su u pravosudnom sustavu većinom prevladavali muškarci (policija, tužilac, sudac), pretpostavilo se da oni jednostavno imaju tradicionalni „kavalirski“ odnos prema ženskoj populaciji te da proširuju takav odnos i na ženske prekršitelje. Zbog toga, odnos prema njima je bolji i kazne su mnogo blaže i popustljivije. Drugi pak autori se ne slažu s ovakvim pretpostavkama i smatraju da položaj žena ne mora nužno dovoditi do lakših kazni za djevojke i žene, već može nametnuti i strože kazne kako bi ih se održalo u podređenom položaju (Chesney-Lind, 1988; prema Akers, 2000). Djevojke se češće smatraju odgovornima za brojne lakše prekršaje što odražava dvostruki standard društva po pitanju rodni uloga. Naime, buntovno ponašanje mladića se smatra manje devijantnim i prihvatljivijim u okviru njihovih socijalnih uloga. S druge strane, djevojke koje počine takve prekršaje najčešće budu uhićene pod izlikom da ih se želi zaštititi te se kršenje društvenih normi kod djevojaka smatra neprirodnim ponašanjem (Barnickol, 2000).

Ograničeno doživljavanje djevojaka kao prijestupnika koji čine samo lakše prekršaje može činiti štetu za one djevojke koje čine i teže prekršaje, a koji se tipično pripisuju mladićima.

Naime, kako je sustav većinom zaokupiran time kako izaći na kraj s djevojkama koje čine manje prekršaje zanemaruje ostale i moguće je da ne pruža dovoljno učinkovite i prikladne preventivne i korektivne tretmane za djevojke. Jednake strategije koje se koriste i koje su učinkovite u radu s mladićima možda se ne mogu jednako primjeniti i na djevojke. Jedan od pokazatelja toga je i činjenica da prema službenim podacima i podacima dobivenih putem samoiskaza djevojke čine sve više težih prekršaja, kao što su krađa i nasilni prekršaji, uz povećanja koja su veća nego kod mladića (Poe-Yamagata i Butts, 1996).

5. SPOLNE RAZLIKE U RAZVOJU DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA

5.1. SPOLNE RAZLIKE U DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVOM PONAŠANJU U RANIJOJ DOBI

Spolne razlike u društveno neprihvatljivima ponašanjima uočljive su još u najranijoj dobi. Fizička agresija predstavlja jednu od važnih sastavnica antisocijalnog ponašanja, a spolne razlike u učestalosti iskazivanja među djecom uočavaju se vrlo rano. Baillargeon i sur. (2007; prema Berkout, Young, Gross, 2011) proveli su istraživanje s djecom u dobi od 17 do 29 mjeseci. Pri tome su djeca s obzirom na iskazivanje fizičke agresivnosti podjeljeni u nisko, srednje ili visoko agresivne skupine. Razlike među djevojčicama i dječacima bile su prisutne već u dobi od 17 mjeseci, točnije 35% dječaka i 18% djevojčica je iskazivalo srednje razine agresivnosti, dok je 5% dječaka i 1% djevojčica iskazivalo visoke razine agresivnosti. U dobi od 17 do 29 mjeseci razine fizičke agresivnosti rasle su u podjednakim omjerima kod oba spola.

S druge strane, neka istraživanja su pokazala kako spolne razlike u problemima ponašanja nisu prisutne do otprilike četvrte godine (Keenan i Shaw, 1997; prema Aalsma i Lapsley, 2001). Do adolescencije problemi u ponašanju se kod dječaka općenito povećavaju, dok se kod djevojčica smanjuju, što dovodi do pojave spolnih razlika. Tek u adolescenciji dolazi do povećanja društveno neprihvatljivog ponašanja kod djevojaka. Primjerice, u jednom istraživanju (Offord i sur., 1991; prema Aalsma i Lapsley, 2001) stopa problema u ponašanju u dobi od 4 do 11 godine za dječake je iznosila 6,5%, a za djevojčice 1,8%. U dobi od 12 do 16 godina kod djevojčica je došlo do većeg povećanja učestalosti problema u ponašanju (4,1%) u odnosu na dječake (10,4%).

5.2. DOB U KOJOJ SE POJAVLJUJE DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVO PONAŠANJE

Iz svega do sada navedenog vidljivo je da mladići najčešće ranije započinju s društveno neprihvatljivim ponašanjem u odnosu na djevojke. Međutim, točnu dob u kojoj se najčešće javlja društveno neprihvatljivo ponašanje nije jednostavno odrediti. Procjene najčešće ovise o vrsti podataka koje se koriste. Za oba spola procjena dobi u kojoj počinje društveno neprihvatljivo ponašanje na temelju službenih podataka o uhićenjima obično je manja oko 3 do 5 godina od one dobivene na temelju samoiskaza o delinkventnim ponašanjima (Moffitt i sur., 2001). Podaci dobiveni na temelju samoiskaza otkrivaju kako je početak društveno neprihvatljivog ponašanja nakon adolescencije, u odrasloj dobi, iznimno rijedak i među mladićima i među djevojkama. Također, u svakoj dobi, više mladića započinje s ponašanjima krađe i nasilja od djevojaka. S druge strane, u svakoj dobi, podjednak broj mladića i djevojaka započinje s ponašanjima koja uključuju zloupotrebu psihoaktivnih tvari.

Neka istraživanja utvrđuju da su razlike između mladića i djevojaka u dobi u kojoj započinju antisocijalna ponašanja vrlo male. Najčešće je to dob oko 15 godina, s odstupanjima od oko 6 mjeseci (Moffitt i sur., 2001). S druge strane, u jednom longitudinalnom istraživanju 515 sudionika (Gulledge, 2006) mladići su u većem postotku bili prvi put uhićeni sa 13 godina ili mlađi (9,5%, u odnosu na 0,8% djevojaka). Kod djevojčica, sličan postotak dobiven je za djevojke koje su prvi puta bile uhićene s 15 godina ili mlađe (10,9%). Općenito, spol se pokazao značajnim prediktorom dobi u kojoj će se društveno neprihvatljivo ponašanje javiti pri čemu mladići iskazuju raniji početak.

5.3. SPOLNE RAZLIKE U RAZVOJNIM PUTEVIMA DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA

Očito je, dakle, da razlike među djevojkama i mladićima osim u učestalosti i pojavnim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja koje manifestiraju postoje i u dobi u kojoj se takva ponašanja javljaju te u razvojnim putevima tih ponašanja. Općenito, moguće je razlikovati dva razvojna puta delinkventnog ponašanja, odnosno jedan s ranim i jedan s kasnim početkom. Prema Moffittinoj (1993) teoriji moguće je razlikovati adolescentne delinkvente, odnosno one s kasnim početkom javljanja takvih ponašanja i kontinuirane delinkvente, one s ranim početkom. Kod kontinuiranih delinkvenata do problema u ponašanju dolazi u ranim godinama razvoja, u adolescenciji društveno neprihvatljivo ponašanje postaje ozbiljnije te se takvo ponašanje nastavlja i u odrasloj dobi uz kronično i cjeloživotno prijestupništvo. Na razvoj ranog delinkventnog ponašanja djeluju i biološki čimbenici, odnosno neuropsihološki deficiti i

narušena obiteljska okolina. Kod adolescentnih delinkvenata društveno neprihvatljivo ponašanje javlja se tek u razdoblju srednje ili kasne adolescencije i obično prestaje u ranim dvadesetim godinama. Razlog javljanja ovakve vrste ponašanja prije svega je želja za autonomijom u tom razdoblju te druženje s devijantnim vršnjacima.

Uzevši u obzir ovakvu podjelu razvoja društveno neprihvatljivog ponašanja, moguće je uočiti određene razlike među djevojkama i mladićima. Mladići su češće nego djevojke kontinuirani delinkventi. Djevojke kontinuirani delinkventi su vrlo rijetki, odnosno odnos kontinuiranih naprema adolescentnim delinkventima je 1:100 (Moffitt i sur., 2001), dok je odnos djevojaka i mladića među kontinuiranim delinkventima 1:10. Gotovo sve djevojke koje se uključuju u društveno neprihvatljivo ponašanje odgovaraju karakteristikama adolescentnih delinkvenata, pri čemu je odnos djevojaka i mladića među adolescentnim delinkventima 1:1,5. Mogući razlog ovakvih razlika je to što djevojke rjeđe nego mladići imaju neuropsihološke deficite, težak temperament, kasni verbalni i motorni razvoj i poteškoće u učenju (Moffitt, 1993). Djevojke se najčešće počinju ponašati na društveno neprihvatljive načine nedugo nakon puberteta, posebno ukoliko su okruženi delinkventnim vršnjacima.

Kasniji razvoj društveno neprihvatljivog ponašanja kod djevojaka uočen je i u istraživanju Silverthorna i Fricka (1999; prema Aalsma i Lapsley, 2001). Djevojke koje manifestiraju izrazito antisocijalna ponašanja homogenija su grupa u odnosu na mladiće kada se uzima u obzir dob u kojoj se ponašanje javlja te ponašanje u odrasloj dobi. Osim toga, pokazalo se da većina ima slične probleme u obitelji i neuropsihološke deficite kao i kontinuirani delinkventi. Međutim, otvoreni problemi u ponašanju (primjerice nasilna ponašanja) se ne manifestiraju u ranijim razdobljima zbog socijalnih pritisaka koji potiču stereotipna ponašanja vezana uz rodne uloge. Tek u razdoblju adolescencije zbog različitih psihosocijalnih izazova koje ona sa sobom donosi dolazi do iskazivanja antisocijalnih ponašanja.

Ostala istraživanja također ukazuju na neke specifične razvojne putove razvoja društveno neprihvatljivog ponašanja. Tako je primjerice u longitudinalnom istraživanju 715 mladih u dobi od 13 do 17 godina, od čega je bilo 47,3% djevojaka predloženo tri različita razvojna puta: otvoreni, prikriveni i sukob s autoritetom (Gorman-Smith i Loeber, 2005). Otvoreni put se razvija od agresivnosti u dječjoj dobi i nasilja u školi do fizičke agresivnosti i nasilnih prekršaja. Prikriveni put započinje s laganjem i krađom, razvija se do prekršaja vezanih za imovinu kao što su vandalizam i podmetanje požara te potom do oblika teže delinkvencije kao što su provale i veće krađe. Sukob s autoritetom se razvija od tvrdoglavosti u dječjoj dobi do oblika ponašanja koji odražavaju neposlušnost i prkos kao što su primjerice bježanje od kuće i neopravdani izostanci iz škole. Prikupljeni su različiti podaci kao što su podaci o uključenosti u delinkventna

ponašanja, vremenu provedenom s prijateljima i obitelji, izloženosti delinkventnim vršnjacima i roditeljskom nadzoru. U odnosu na mladiće, djevojke su bile manje uključene u teža delinkventna ponašanja te se nisu u potpunosti uklapale u razvojne putove koje su autori predložili. Prikriveni razvojni put bio je karakterističan jedino za djevojke kod kojih je roditeljski nadzor bio slab, dok je kod mladića prikriveni razvojni put bio tipičan kod izloženosti delinkventnim vršnjacima. Kod mladića, otvoreni razvojni put se mogao predvidjeti na temelju izloženosti delinkventnim vršnjacima, manjoj uključenosti u obitelj, slabom roditeljskom nadzoru i negativnoj percepciji od strane obitelji, a sukob s autoritetom se mogao predvidjeti na temelju antisocijalnih normi vršnjaka, druženja s delinkventnim vršnjacima i slabim nadzorom roditelja. Iz ovog istraživanja moguće je zaključiti kako mladići imaju predvidljivije razvojne puteve društveno neprihvatljivog ponašanja, te da obiteljske i vršnjačke varijable čine važne prediktore u tome. Djevojke pak s druge strane razvijaju društveno neprihvatljiva ponašanja na manje predvidljive načine, pri čemu obitelj i vršnjaci imaju manju ulogu. Dakle, mladići s obzirom na razvojne puteve društveno neprihvatljivog ponašanja čine mnogo homogeniju skupinu od djevojaka. Premda se čini neobično da obitelj i vršnjaci kod djevojaka imaju manju ulogu u razvoju društveno neprihvatljivog ponašanja, moguće je da kod djevojaka veći utjecaj imaju različiti intrapersonalni čimbenici (primjerice kognitivne sposobnosti, doživljaj samog sebe i socijalne okoline) koji u ovo istraživanje nisu uključeni i koji također mogu dovesti i do razlika među djevojkama u razvojnim putevima koji se pojavljuju. Također, moguće je da obitelj i vršnjaci djeluju na razvoj društveno neprihvatljivog ponašanja i kod djevojaka, ali na drukčiji način nego kod mladića, odnosno ne na način kako je mjereno u ovome istraživanju. Obitelj i vršnjaci mogu kod djevojaka primjerice utjecati na oblikovanje kognitivnog okvira prema kojem se ne odobrava društveno neprihvatljivo ponašanje, što onda i dovodi do manjeg broja djevojaka koje se upuštaju u takve oblike ponašanja.

6. SPOLNE RAZLIKE U RIZIČNIM I ZAŠTITNIM FAKTORIMA ZA POJAVU DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIVOG PONAŠANJA

U prethodnim poglavljima navedene su mnogobrojne razlike u društveno neprihvatljivom ponašanju među mladićima i djevojkama. Spolne razlike sustavno se pojavljuju u svim istraživanjima, a jedno od mogućih objašnjenja su rizični i zaštitni čimbenici koji povećavaju, odnosno smanjuju vjerojatnost pojavljivanja takvog ponašanja. Točnije, izvor razlika može biti različita izloženost istim rizičnim i zaštitanim faktorima ili pak različita osjetljivost na djelovanje istih rizičnih i zaštitnih faktora (Moffitt i sur., 2001, Mears i sur., 1998). Djevojke i mladići odrastaju zajedno, u podjednakim uvjetima razvoja te je stoga logično pretpostaviti da su istovremeno kod oba spola prisutni podjednaki kako rizični tako i zaštitni čimbenici.

6.1. RAZLIČIT STUPANJ IZLOŽENOSTI JEDNAKIM RIZIČNIM I ZAŠTITNIM ČIMBENICIMA

Moffitt i sur. (2001) u svom su istraživanju pokušali provjeriti hipotezu o tome da su djevojke i mladići u različitoj mjeri izloženi jednakim rizičnim i zaštitnim čimbenicima. Uspoređivala se izraženost društveno neprihvatljivog ponašanja i pet najvažnijih domena rizičnih čimbenika: varijable vezane uz roditelje, rizični čimbenici vezani za obitelj, kognitivni i neuropsihološki rizični prediktori, ponašajni rizični prediktori i rizični čimbenici vezani za vršnjake. Djevojke i mladići su podjednako bili izloženi rizičnim čimbenicima vezanim za roditelje i obitelj te stoga oni ne mogu objasniti razliku u društveno neprihvatljivom ponašanju među mladićima i djevojkama. Međutim, mladići su imali značajno više devijantnih prijatelja te manju privrženost školi i vršnjacima općenito. Također, mladići i djevojke razlikovali su se u gotovo svim kognitivnim i neuropsihološkim rizičnim čimbenicima pri čemu su mladići češće imali različite neurokognitivne deficite, pokazivali hiperaktivnost, impulzivnost te nekontrolirani i težak temperament. Spolne razlike u stupnju izloženosti različitim rizičnim čimbenicima odgovorni su za oko jednu polovinu do jednu trećinu spolnih razlika u društveno neprihvatljivom ponašanju (Moffitt i sur., 2001). Pri tome su spolne razlike u ranom javljanju teškog temperamenta i hiperaktivnosti odgovorne za više od jedne trećine tih razlika. Narušeni obiteljski odnosi i situacija doprinose individualnim razlikama, ali ne i spolnim razlikama u društveno neprihvatljivom ponašanju.

6.2. RAZLIČITA OSJETLJIVOST ZA JEDNAKE RIZIČNE I ZAŠTITNE ČIMBENIKE

Postoji također mogućnost da djevojke i mladići nisu u različitoj mjeri izloženi rizičnim i zaštitnim faktorima već različito reagiraju na jednake čimbenike, odnosno da se razlikuju u osjetljivosti prema istim čimbenicima. Tako su primjerice Mears i sur. (1998) u svom istraživanju provjeravali spolne razlike u moralnim evaluacijama i njihov utjecaj na izloženost delinkventnim vršnjacima. Pretpostavljalo se da će negativne moralne evaluacije antisocijalnih ponašanja vršnjaka smanjiti utjecaj istih, pri čemu bi negativne moralne evaluacije trebale biti izraženije kod djevojaka. Djevojke općenito imaju bolje socijalne vještine kao što su empatijsko razumijevanje, zauzimanje perspektive ostalih i prosocijalno rasuđivanje. Osim toga, socijalne kognitivne vještine su više naglašene u socijalizaciji djevojaka nego kod mladića. Prikupljeni su podaci o vršnjačkoj delinkvenciji, delinkvenciji sudionika, broju prekršaja i moralnih evaluacija. Rezultati su pokazali kako su mladići značajno češće imali delinkventne prijatelje od djevojaka i da je ta različita izloženost utjecala na razlike u društveno neprihvatljivom ponašanju. Međutim, mladići su također bili pod većim utjecajem delinkventnih vršnjaka nego djevojke. Upravo to je odraz većeg učinka negativnih moralnih evaluacija u suprotstavljanju pritisku vršnjaka kod djevojaka.

6.3. SPOLNE RAZLIKE U NEKIM OD RIZIČNIH I ZAŠTITNIH ČIMBENIKA

Neovisno o tome koje je objašnjenje i izvor spolnih razlika u rizičnim i zaštitnim čimbenicima za razvoj društveno neprihvatljivog ponašanja, one postoje, što se i pokazalo u nekim od istraživanja. Neki od njih su interpersonalni čimbenici (odnosi u obitelji, odnos s vršnjacima), viktimizacija, privrženost i uspjeh u školi te socijalne kognitivne vještine.

U interpersonalne čimbenike možemo ubrojati odnose s obitelji i odnose s vršnjacima. Svi oni u određenoj mjeri djeluju na razvoj društveno neprihvatljivog ponašanja te su u mnogim istraživanjima pronađene određene razlike s obzirom na spol. Odnosi u obitelji predstavljaju ključan doprinos delinkvenciji. Općenito gledajući, obiteljska okolina djeluje na društveno neprihvatljivo ponašanje kako mladića, tako i djevojaka, ali postoje određene spolno specifične razlike. Primjerice, pojava društveno neprihvatljivog ponašanja kod djevojaka je pod većim utjecajem roditelja koji zloupotrebljavaju psihoaktivne tvari i smanjenog roditeljskog nadzora (Keller i sur., 2002, Chesney-Lind, 1987; prema Cauffman, 2008). Smanjene emocionalne veze s obitelji također više djeluju na povećano nasilje među djevojkama u usporedbi s mladićima (Heimer i De Coster, 1999; prema Cauffman, 2008). Djevojke su osjetljivije na probleme vezane za učestale svađe i probleme u komunikaciji unutar obitelji (Fagan i sur., 2007). Moguće

je da do toga dolazi zbog toga što djevojke više vremena provode kod kuće nego mladići pa su i češće izložene obiteljskim konfliktima. Druženje s vršnjacima koji su delinkventni povećava vjerojatnost pojave društveno neprihvatljivog ponašanja, neovisno o spolu (Moffitt i sur., 2001). Međutim, mladići su češće izloženi delinkventnim vršnjacima u odnosu na djevojke, pri čemu delinkventni vršnjaci imaju i snažniji utjecaj na mladiće nego na djevojke (Mears i sur., 1998).

Viktimizacija tijekom djetinjstva ili adolescencije predstavlja rizični čimbenik i za mladiće i za djevojke, no čini se da je ipak značajniji među djevojkama. Neka istraživanja sustavno pokazuju kako su djevojke češće zlostavljane nego mladići, dok druga zapravo ne nalaze značajne spolne razlike (Moffitt i sur., 2001). Primjerice, među djevojkama koje su počinile neki prekršaj u Kaliforniji, njih 92% je bilo izloženo nekom obliku emocionalnog, fizičkog ili seksualnog zlostavljanja, dok su stope viktimizacije među mladićima mnogo niže, iako postoji mogućnost da mladići i manje nego djevojke izjavljuju da su bili žrtve viktimizacije (Cauffman i sur., 1998; prema Cauffman, 2008). Među mladićima 25% do 31% bili su žrtve zlostavljanja pri čemu je 10% bilo žrtva seksualnog zlostavljanja, a 47% fizičkog zlostavljanja (Cocozza, 1992, Evans i sur., 1996; prema Cauffman, 2008). S druge strane, u istraživanju koje je provedeno na mladićima i djevojkama od 12 do 15 godina (Fitzgerald, 2003) pokazalo se da je stopa viktimizacije među djevojkama (28%) bila niža od one među mladićima (48%). Moguće je zaključiti da zapravo sama količina izloženosti viktimizaciji nije pokazatelj veličine utjecaja na nastanak antisocijalnog ponašanja već osjetljivost i posljedice koje ona izaziva. Kod djevojaka se u ovom istraživanju pokazalo da postoji povezanost između samoiskaza o učestalim prekršajima vezanim uz krađu i nasilje i najvišim razinama samoiskaza o viktimizaciji. Jedan od mogućih razloga dobivanja ovakvih nekonzistentnih rezultata su metodološki problemi koji su prisutni u istraživanjima viktimizacije. Koncept viktimizacije je često od istraživanja do istraživanja različito operacionaliziran te postoje razlike i u mjerama viktimizacije jer one nisu standardizirane (Ručević, 2010). Takvi metodološki problemi mogu otežati generalizaciju i usporedbu dobivenih rezultata u različitim istraživanjima te oni mogu biti jedan od razloga zašto se i u istraživanjima spolnih razlika viktimizacije kao rizičnog čimbenika ne dobivaju dosljedni rezultati.

Privrženost školi i uspjeh u školi može djelovati kao rizični i zaštitni čimbenik u razvoju delinkvencije te su i tu prisutne određene razlike među mladićima i djevojkama. Školski neuspjeh i niske ocjene prediktor su društveno neprihvatljivog ponašanja za oba spola, međutim mladići češće postižu lošiji školski uspjeh od djevojaka (Rowe i sur., 2005; prema Fagan i sur., 2007). Neka istraživanja su pokazala također da su školska postignuća povezana s manjom uključenosti u delinkventne skupine ili bande kod djevojaka, ali ne i kod mladića (Esbensen i

Deschenes, 1998; prema Fitzgerald, 2003). Osim toga, privrženost školi je bila mnogo niža kod djevojaka koje su bile uključene u delinkventne skupine u odnosu na one koje nisu, dok iste razlike nisu pronađene kod mladića koji imaju podjednake razine privrženosti školi neovisno o uključenosti u delinkventne skupine.

Jedan od važnih zaštitnih faktora može biti razvijenost socijalnih kognitivnih vještina. Kada se pojedinac nađe u prilici da počini neki prekršaj, hoće li to uistinu napraviti ovisi o njegovom individualnom kognitivnom okviru (Farrington, 1998; prema Bennet i sur., 2005). Razlog zašto djevojke rjeđe iskazuju društveno neprihvatljive oblike ponašanja može biti u različitom razvoju socijalnih kognitivnih vještina koje su pod utjecajem i bioloških razlika i različite socijalizacije. Djevojke stječu socijalne kognitivne vještine u mnogo ranijoj dobi od mladića i manje su podložne neuropsihološkim deficitima koji mogu ometati razvoj ovih vještina. Poticanje empatije i zauzimanja perspektive drugih zastupljeniji su u socijalizaciji djevojaka (Ross i Fabiano, 1985; prema Bennet i sur., 2005), što uz manje ranih neuropsiholoških deficita omogućava djevojkama da razviju bolje prosocijalne vještine u obradi informacija. Upravo to kod djevojaka može djelovati kao zaštitni faktor u pojavi društveno neprihvatljivog ponašanja.

Iz navedenog se može zaključiti da je možda ipak za objašnjenje spolnih razlika u rizičnim i zaštitnim faktorima za pojavu društveno neprihvatljivog ponašanja prikladnije stajalište koje uzima u obzir različitu osjetljivost na njih. Iako postoje određeni rizični faktori kojima su mladići i djevojke izloženi u različitoj mjeri (primjerice delinkventni vršnjaci i konflikti u obitelji), moguće je primjetiti da u većini slučajeva hoće li se društveno neprihvatljivo ponašanje razviti u prisutnosti rizičnih faktora više ovisi o tome kako pojedinac reagira na njih i kako ih doživljava te se upravo u tome mladići i djevojke razlikuju. Djevojkama se kroz odgoj više ukazuje na važnost prosocijalnih ponašanja i osuđuju se čak i najmanji znakovi društveno neprihvatljivog ponašanja, dok se takva ponašanja kod mladića najčešće toleriraju kao normalna pojava tijekom razvoja. Iz tog razloga, moguće je da će izloženost jednakom stupnju istih rizičnih faktora kod mladića prije dovesti do društveno neprihvatljivih oblika ponašanja, dok će se djevojke u istoj situaciji pokušati oduprijeti tome jer na takav način izbjegavaju osuđivanje od strane okoline. Razlika među mladićima i djevojkama postoji i u tome na što stavljaju naglasak, odnosno što im je važno i što im predstavlja prioritet u životu. Tako je primjerice djevojkama više stalo do uspjeha u školi i odnosa u obitelji, dok su mladići usmjereni na odnose s vršnjacima. Moguće je da zato uspjeh u školi i roditeljski nadzor više djeluju kao zaštitni faktori kod djevojaka, a konflikti u obitelji i viktimizacija kao rizični faktori, dok okruženost

delinkventnim vršnjacima i vršnjački pritisak u većoj mjeri djeluju na mladiće nego na djevojke i češće dovode do društveno neprihvatljivih oblika ponašanja.

U istraživanjima spolnih razlika koje postoje u djelovanju rizičnih faktora na pojavu društveno neprihvatljivog ponašanja moguće je naići na brojne probleme i poteškoće. Jedan od tih problema je prije svega na što se treba usmjeriti prilikom istraživanja, odnosno nalazi li se u podlozi spolnih razlika razlika u stupnju izloženosti rizičnim faktorima ili razlika u osjetljivosti na njih. Ukoliko je u podlozi spolnih razlika uistinu različita osjetljivost i doživljavanje jednakih rizičnih faktora, to može predstavljati dodatnu poteškoću jer nije dovoljno mjeriti samo kvantitativne razlike u izloženosti rizičnim faktorima među mladićima i djevojkama te njihovu povezanost s izraženosti društveno neprihvatljivog ponašanja. U tom slučaju potrebno je uključiti i različite kvalitativne aspekte tih rizičnih faktora kao i intrapersonalne razlike u doživljavanju i obradi informacija što čini istraživanje složenijim ili pak nije ni moguće. Osim toga, postoji jako velik broj rizičnih i zaštitnih faktora za razvoj društveno neprihvatljivog ponašanja koji su gotovo uvijek u interakciji te se međusobno nadopunjuju. U istraživanjima je teško uključiti sve potencijalne rizične faktore pa se primjerice može dogoditi da spolne razlike u nekom rizičnom faktoru koje se pokažu u nekom od istraživanja budu zapravo rezultat djelovanja nekog drugog rizičnog ili zaštitnog faktora koji se nije uzeo u obzir.

7. ZAKLJUČAK

U ovom radu prikazane su brojne karakteristike i sastavnice društveno neprihvatljivog ponašanja koje postoje među mladićima i djevojkama u kojima se pri tome uočavaju spolne razlike. Spolne razlike prisutne su u učestalosti društveno neprihvatljivog ponašanja, pojavnim oblicima koji se najčešće manifestiraju, postupanju sustava prema maloljetnim prekršiteljima, razvoju takvog ponašanja te čimbenicima koji potiču pojavu takvog ponašanja. Kako su te razlike većinom u smjeru da među delinkventnom populacijom prevladavaju mladići, veća pažnja u istraživanjima i konstruiranju preventivskih i korektivskih programa usmjeravala se upravo na mušku populaciju. Navedeni podaci o zabrinjavajućem porastu učestalosti svih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja među djevojkama i brojne razlike u iskustvima koje mladići i djevojke proživljavaju u društvu može biti pokazatelj da takav pristup jednostavnog primjenjivanja postojećih objašnjenja i intervencija (koji su osmišljeni u radu s mladićima) na djevojke nije odgovarajući. Bolje razumijevanje i objašnjenje razlika u društveno neprihvatljivom ponašanju mladića i djevojaka pomoglo bi u osmišljavanju učinkovitijih i prikladnijih preventivskih i korektivskih programa koji bi mogli odgovarati specifičnim potrebama i karakteristikama maloljetnih prekršitelja s obzirom na spol.

8. LITERATURA

- Aalsma, M.C. i Lapsley, D.K. (2001). A typology of adolescent delinquency: sex differences and implications for treatment. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 11, 173-191.
- Akers, R.L. (2000). *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Applications*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
- Barnickol, L.A. (2000). The Disparate Treatment of Males and Females Within the Juvenile Justice System. *Journal of Law and Policy*, 2, 429-457.
- Bennett, S., Farrington, D.P. i Huesmann, L.R. (2005). Explaining gender differences in crime and violence: The importance of social cognitive skills. *Aggression and Violent Behavior*, 10, 263–288.
- Berkout, O.V., Young, J.N. i Gross, A.M. (2011). Mean girls and bad boys: Recent research on gender differences in conduct disorder. *Aggression and Violent Behavior*, 16, 503–511.
- Cauffman, E. (2008). Understanding the Female Offender. *The Future of children*, 18(2), 119-142.
- Centers for Disease Control and Prevention (2004). Surveillance summaries, May 21, 2004, MMWR, 53 (No. SS-2).
- Dryfoos, J.G. (1990). *Adolescents at risk: prevalence and prevention*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Državni zavod za statistiku (2012). Maloljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2011. *Statistička izvješća*, Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2012). Žene i muškarci u Hrvatskoj 2012. *Izvanredna izdanja*, Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Fagan, A.A., Van Horn, M.L., Hawkins, J.D. i Arthur, M.W. (2007). Gender Similarities and Differences in the Association Between Risk and Protective Factors and Self-Reported Serious Delinquency. *Prevention Science*, 8, 115-124.
- Fitzgerald, R. (2003). An examination of sex differences in delinquency. *Crime and Justice research paper series*, 1.
- Gorman-Smith, D. i Loeber, R. (2005). Are Developmental Pathways in Disruptive Behaviors the Same for Girls and Boys?. *Journal of Child and Family Studies*, 14(1), 15-27.
- Gulledge, L. M. (2006). Gender differences in age of onset for delinquency: risk factors and consequences. Graduate school theses and dissertations, paper 3828.

- Hoyt, S. i Scherer, D.G. (1998). Female Juvenile Delinquency: Misunderstood by the Juvenile Justice System, Neglected by Social Science. *Law and Human Behavior*, 22(1), 81-107.
- Kljaić, S. (2005). Delinkvencija, maloljetnička. U Petz, B. (ur.). Psihologijski rječnik. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Mears, D.P., Ploeger, M. i Warr, M. (1998). Explaining the gender gap in delinquency: peer influence and moral evaluations of behavior. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35(3), 251-266.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674–701.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Rutter, M., i Silva, P. A. (2001). *Sex differences in antisocial behavior: Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin longitudinal study*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Mullis, R.L., Cornille, T.A., Mullis, A.K. i Huber, J. (2004). Female Juvenile Offending: A Review of Characteristics and Contexts. *Journal of Child and Family Studies*, 13(2), 205–218.
- Nichols, T.R., Graber, J.A., Brooks-Gunn, J. i Botvin, G.J. (2006). Sex differences in overt aggression and delinquency among urban minority middle school students. *Applied Developmental Psychology*, 27, 78–91.
- Poe-Yamagata, E. i Butts, J. (1996). *Female offenders in the juvenile justice system: statistics summary*. NCJ 160941. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Washington, DC: US Department of Justice.
- Ručević, S. (2010). Odnos viktimizacije, antisocijalnog ponašanja i psihopatskih osobina kod mladića i djevojaka. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Shelden, R.G. (1998). Gender Bias in the Juvenile System. *Juvenile and Family Court Journal*, 11-26.
- Snyder, H. N., i Sickmund, M. (1999). *Juvenile offenders and victims: 1999 National Report*, National Center for Juvenile Justice. Pittsburg, PA: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Snyder, H. N. i Sickmund, M. (2006). *Juvenile Offenders and Victims: 2006 National Report*, National Center for Juvenile Justice. Washington, D.C.: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Šakić, V., Franc, R. i Mlačić, B. (2002). Samoiskazana sklonost adolescenata socijalnim devijacijama i antisocijalnim ponašanjima. *Društvena istraživanja*, 11(2-3), 265- 289.

Vrselja, I., Sučić, I. i Franc, R. (2009). Rizična i antisocijalna ponašanja mladih adolescenata i privrženost školi. *Društvena istraživanja*, 18(4-5), 739-762.